

СУДОВІ ЕКОНОМІЧНА ТА ТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗИ

УДК 343.98:347.73

О. В. Хомутенко, завідувач сектору
Харківського НДІСЕ, кандидат економічних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЯКОСТІ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Застосовано інформаційний підхід щодо визначення якості судової економічної експертизи. Запропоновано низку ознак якості експертизи, розкрито їх зміст, висвітлено механізм її забезпечення.

Ключові слова: інформаційний підхід, якість експертизи, ознаки якості експертизи, механізм забезпечення якості експертизи.

Під час виконання судової економічної експертизи відбувається процес збирання додаткової інформації про об'єкт дослідження шляхом складання експертом-економістом клопотання, її оброблення й синтезу (трансформації) в інформацію, що цікавить орган, призначивший експертизу, та яка має силу джерела доказу. Тобто в ході виконання судової економічної експертизи експерт здійснює такі операції з інформацією: збирання додаткових матеріалів; оброблення; синтез; створення нової інформації (експертної економічної інформації)¹.

На думку Р. С. Белкіна, «загальне визначення інформації може носити лише гносеологічний або наукознавчий характер. Будь-яке інше визначення повинне відображати функціональне призначення інформації»². Р. С. Белкін та О. І. Вінберг стверджують, що «інформація завжди існує не взагалі, а для когось, і, як така, виникає лише з появою її споживача»³.

Отже, ґрунтуючись на цьому, вважаємо, що під експертною економічною інформацією можна розуміти результат пізнання змісту досліджуваних до-

¹ Див.: Хомутенко О. В. Застосування інформаційного підходу до вивчення судової економічної експертизи як процесу взаємопов'язаних операцій з інформацією // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. — Х. : Право, 2009. — Вип. 9. — С. 469–470.

² Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. Т. 1. Общая теория криминалистики / Р. С. Белкин. — М. : Юрист, 1997. — С. 270.

³ Белкин Р. С. Криминалистика и доказывание / Р. С. Белкин, А. И. Винберг. — М. : Юрид. лит., 1969. — С. 240.

кументів у межах предмета експертного дослідження з метою обґрунтування висновків судової економічної експертизи¹.

Експертна економічна інформація має певну структуру, що зумовлюється формою вихідного документа та технологією проведення дослідження.

У ній можна виділити:

— «установчий блок» – інформація про предмет дослідження, доповнена даними про джерела інформації, яку необхідно врахувати судовому експерту-економісту в процесі вирішення поставленого перед ним питання;

— «нормативний і документальний блоки» – це інформація законодавчих актів та дані про певні господарські операції, отримані в ході вивчення первинних документів бухгалтерського обліку;

— «компаративний блок» інформації, що містить у собі нові знання, отримані в ході дослідження, і є результатом оброблення нормативного й документального блоків інформації, зумовлених установчим блоком інформації, та останнім елементом експертної економічної інформації, який у сукупності надає їй статус джерела доказу².

Отже, виходячи з того, що судова економічна експертиза є інформацією з певною структурою й особливостями, при дослідженні питання її якості цілком логічно звернутися до робіт учених із питань дослідження якості інформації в цілому.

Розглядаючи якісний аспект інформації, не можна не згадати твердження В. Л. Бройдо³ про те, що якість інформації може визначатися сукупністю властивостей, що зумовлюють можливість її використання для задоволення визначених (відповідно до її призначення) потреб. У Великому економічному словнику надано таке визначення якості інформації. Якість інформації – це ступінь практичної придатності інформації, використовуваної в процесі управління, що визначається сукупністю таких властивостей, як повнота, щільність, корисність, достовірність, цінність інформації⁴.

Деякі автори наводять кількісні критерії якісних характеристик. Так, на їх думку, цінність інформації характеризується зниженням рівня витрат ресурсів (матеріалів, часу, грошей) для прийняття правильного рішення. Для прийняття рішень важлива не тільки якість інформації, але і її насиченість. Насиченістю інформації, на їх думку, є співвідношення корисної та фонові

¹ Див.: Хомутенко О. В. До питання про формування поняття «Експертна економічна інформація» / О. В. Хомутенко // Судова експертиза. Сучасний стан та перспективи розвитку : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. — К. : МЮУ, 2010. — С. 338–341.

² Див.: Хомутенко О. В. Про поняття та структуру експертної економічної інформації / О. В. Хомутенко, С. В. Кудряшова // Сучасні проблеми розвитку судової експертизи : зб. матеріалів засід. «круглого столу», присвяч. 10-річчю створення Севастоп. від-ня Харків. наук.-досл. ін-ту суд. експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса, Севастополь, 10–11 черв. 2010 р. — Х. : ХНДІСЕ, 2010. — С. 161–163.

³ Див.: Бройдо В. Л. Достоверность экономической информации в АСУ / В. Л. Бройдо. — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. — 200 с.

⁴ Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азриэляна. — 4-е изд. доп. и перераб. — М. : Институт новой экономики, 1999. — С. 344.

інформації. Фонова інформація слугує для кращого сприйняття корисної (професійної) інформації. Така інформація може включати: попередження про майбутню інформацію, допоміжну й увідну інформацію. Якщо фонові інформації немає, то корисна неадекватно сприймається. Навпаки, попри велику кількість фонові інформації може бути допущений пропуск або не сприйнятий весь обсяг корисної інформації.

Інформація, яка формується для використання в процесі прийняття рішень, на думку А. А. Модіна зі співавторами, повинна бути значимою, тобто мати досить істотний вплив на оцінювання або на рішення. Значимість того чи іншого елемента інформації визначається не тільки його величиною в кількісному вираженні, а й тією роллю, яку цей елемент може відігравати¹. Елемент інформації є значущим, якщо його виключення впливає на рішення, що приймається користувачем. Достовірність є іншою найважливішою ознакою якості інформації, що гарантує не лише об'єктивний опис і прийнятне відображення тих подій, які вона повинна відображати, але й відсутність істотних помилок і порушень.

У міжнародних стандартах фінансової звітності основними якісними характеристиками інформації є: зрозумілість, ефективність (істотність), надійність (правдиве уявлення, переважання сутності над формою, нейтральність, обачність, повнота), порівнянність.

Якісна судова економічна експертиза – це комплексна характеристика експертизи, яка об'єднує в собі найважливіші ознаки інформації та піддається опису за допомогою якісних і кількісних показників (рис. 1), що визначають можливість використання експертизи для прийняття відповідних процесуальних рішень як джерела доказу.

Судова економічна експертиза повинна бути зрозумілою компетентному споживачу. Зазначене досягається логічністю й послідовністю викладання процесу дослідження, певним співвідношенням корисної та фонові інформації, що допомагає зрозуміти зміст викладеного. Висновки судової експертизи повинні мати відповідний вплив на процесуальне рішення, для прийняття якого вона призначається. У разі, якщо такий вплив відсутній, у призначенні судової економічної експертизи немає потреби. Процес дослідження повинен ґрунтуватися на нормах закону та атестованих експертних методиках. Коли дослідження проводиться на основі недостовірних даних (об'єктів дослідження), отримані результати навряд чи можуть претендувати на достовірність. Отже, відповідне оцінювання документів, що надаються експерту, та постановка певних умов стосовно вихідних даних для експерта може мати вагомий вплив на якість судової економічної експертизи. У разі, якщо експертиза виконується з істотним перевищенням законодавчо встановлених строків, використання її результатів у процесі прийняття відповідного процесуального рішення є ускладненим, а іноді й неможливим. Таким чином, додержання строків виконання експертиз є ваговою ознакою їх якості. Неповнота проведення дослідження може стати підставою для

¹ Див.: Модін А. А. Исследование и анализ потоков информации на промышленном предприятии / А. А. Модин, И. С. Зингер, М. Ф. Коротяев. — М. : Наука, 1970. — 152 с.

призначення повторної чи додаткової експертиз, що може істотно вплинути на термін досягнення кінцевої мети замовника експертизи. Судова економічна експертиза є процесуальним документом, який має бути складений за певною структурою та мати чітко обумовлені форми висновків – зіставні із загальноприйнятими формами висновків судових експертиз.

Рис. 1. Структурний зміст якості експертизи

При цьому досягнення таких ознак якості судової експертизи, як: зрозумілість, достовірність, своєчасність, повнота та зіставність залежить виключно від суб'єкта експертного забезпечення правосуддя, що її виконує. Досягнення ж таких ознак якості експертизи, як істотність і реальність залежить від того, наскільки вагомим для прийняття відповідного процесуального рішення є вирішення експертного завдання при виконанні дослідження та чи описують об'єкти дослідження господарські операції, що реально відбувалися. Визначення експертного завдання обумовлюється питаннями, що ставляться на дослідження, та формулюється замовником експертизи. Судовий експерт може вплинути на істотність експертизи вирішуючи питання, що перед ним не ставляться, в межах експертної ініціативи. Однак судовий експерт не завжди може остаточно розуміти мету, що ставить перед собою замовник експертизи при її призначенні, як і замовник експертизи не завжди може досконало орієнтуватися в тонкощах економічної підсистеми завдання, що ним вирішується. Отже, досягнення такої ознаки якості судової економічної експертизи, як істотність, залежить в основному від кваліфікованості особи, що призначає експертизу, та узго-

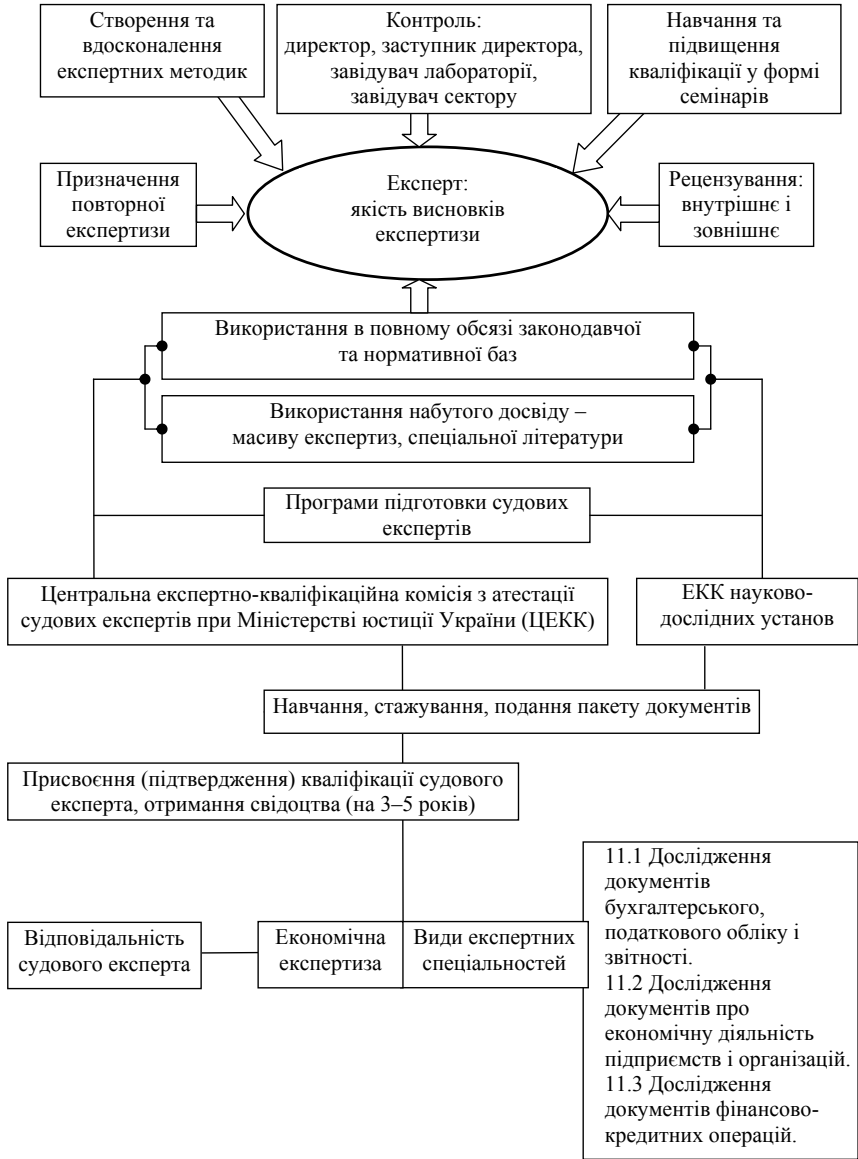

Рис. 2. Блок-схема забезпечення якості експертиз

женості роботи експерта з органом (особою), що призначає експертизу, у ході процесу формування експертного завдання. Оцінювання документів бухгалтерського та податкового обліків щодо того, чи описують вони реальні господарські операції, чи виконано підпис на них відповідною посадовою особою підприємства – взагалі не належить до компетенції експерта-економіста. Таким чином, зазначені ознаки якості судової економічної експертизи умовно можна поділити на:

— внутрішні, такі, що залежать в основному від самого експерта (зрозумілість, достовірність, своєчасність, повнота, зіставність);

— зовнішні, такі, що залежать від досконалості роботи замовника експертизи (реальність, істотність).

Відсутність будь-якої з описаних ознак якості призводить до того, що експертиза не може вважатися якісною, а отже, цілеспрямовано використаною при прийнятті відповідного процесуального рішення як джерела доказу.

Якість експертизи є головною характеристикою, яка знаходиться під контролем, що досягається завдяки роботі постійно діючого багатопрофільного механізму (рис. 2). Як будь-яка інша робота, що включена в загальну технологію виробництва чи здійснення послуг, експертна діяльність потребує нормування та планування. Найбільш важливі показники цієї діяльності – це витрати часу, трудомісткість і календарні строки проведення дослідницької роботи. На цих показниках ґрунтуються норми й правила внутрішнього оцінювання ефективності роботи експертів. Нормативні, оціночні ознаки, шкали визначень вивести з теоретичних міркувань досить складно. Реальні якісні нормативи можна отримати з практичного досвіду проведення робіт і з розрахунків, які ґрунтуються на цьому досвіді. У таких випадках постає питання про систематику видів робіт (досліджень) та критерії їх складності.

Удосконалення механізму забезпечення якості експертиз є одним із найважливіших завдань, на яке слід звернути увагу спеціалістам у галузі судової експертизи.

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ КАЧЕСТВА СУДЕБНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

Хомутенко А. В.

Применен информационный подход к определению качества судебной экономической экспертизы. Предложен ряд признаков качества экспертизы, раскрыто их содержание, освещен механизм его обеспечения.

Ключевые слова: информационный подход, качество экспертизы, признаки качества экспертизы, механизм обеспечения качества экспертизы.

PROBLEM ISSUES OF FORENSIC ECONOMIC EXAMINATION QUALITY

Homutenko O. V.

The result of content cognition of the examined documents within the subject of the expert research in order to substantiate the conclusions of the forensic economic examina-

tion may be understood as expert economic information. Expert economic information has a specific structure which is conditioned by a form of outgoing document and the technology of research carrying out. In international financial reporting standards the main qualitative characteristics of information are: understandability, effectiveness (essentiality), reliability (truthful representation, dominance of essence over form, neutrality, prudence, completeness), comparability. Qualitative forensic economic examination is a complex characteristic of expertise which combines the most important features of information and is subjected to description by using qualitative and quantitative indicators which determine the possibility of using examination to make appropriate procedural decisions as a source of evidence. Achieving such features of forensic examination quality as understandability, reliability, timeliness, completeness and comparability depends solely on the subject of the expert ensuring of justice which conducts it. Achieving such a feature as essentiality depends mainly on the qualification of the person who appoints the expertise and coordination of the expert work with the body (official) who appoints the examination in the process of expert task formation. Examination quality is the main characteristic which is under control achieved due to constantly acting multidisciplinary mechanism. As any other work which is included in the general production technology or realisation of services, expert activity needs rationing and planning. Improving of the mechanism of ensuring examination quality is one of the most important tasks, to which should be paid attention by specialists in the field of forensic examination.

Keywords: information approach, examination quality, signs of examination quality, mechanism of ensuring examination quality.

ЕКСПЕРТНА ПРАКТИКА: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 343.98:347.73

Н. І. Панченко, завідувач сектору Сумського відділення Харківського НДІСЕ,
І. М. Гордієнко, старший судовий експерт Сумського відділення Харківського НДІСЕ

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗРАХУНКУ ТАРИФУ НА ПОСЛУГИ З УТРИМАННЯ БУДИНКІВ І ПРИБУДИНКОВИХ ТЕРИТОРІЙ

Розглянуто особливості проведення економічних досліджень із питань обґрунтування розрахунку тарифу на послуги з утримання будинків і прибудинкових територій з урахуванням висновків будівельно-технічного дослідження. Наведено нормативні та законодавчі акти, якими регламентовано порядок формування тарифів на послуги з утримання будинків. Визначено перелік документів, які підлягають дослідженню для докумен-